

ІСТОРИЧНА ТОПОНІМІКА СЕЛА ГОЛГОЧА ТА ЙОГО ОКОЛИЦЬ В ПІДГАЄЦЬКОМУ РАЙОНІ

У статті здійснено спробу вивчити історичну топоніміку села Голгоча та його околиць в Підгаєцькому районі, Тернопільської області. Досліджено особливості походження топонімічних назв і мікротопонімів. Охарактеризовано поняття цих назв в уявленнях місцевого населення та жителів навколишніх сіл.

Ключові слова: карта села, топоніміка, мікротопоніміка, діалектологія.

На два боки розкинулось Голгоче
Тече собі Коропець до Дністра,
І тихо так він хвилями шепоче...
Напевне, про історію села...

(В. Савка)

На високих пагорбах по обидві сторони річки Коропець розташоване мальовниче село Голгоче. Знаходиться воно на відстані 8 км. на південь від міста Підгайці. Про походження самої назви села "Голгоче" є декілька версій.

За однією з версій, назва села походить, найбільш вірогідно, від слів "голі-гаті". Ці слова ми зустрічаємо ще в давньоукраїнській мові Галицько-Волинського князівства. "Гат" – означає гребля – загата, яка в давніх часах утворювала став досить великих розмірів. "Голі" – означало б місце, позбавлене орної землі [11, с. 86].

За другою версією, походження назви села пов'язане з першим поселенцем Голгоча, який в давнину оселився на цій території. Від його імені названо ту місцевість "Голгоче" [11, с. 86].

Третя версія впливає з першої, оскільки довкола села були дрімучі ліси, і ті люди, які перебували з якоїсь причини в лісі, перегукувалися між собою вигуками "гол – гол" звідси і пішла назва. На ставах гніздилося багато диких гусей. І,

можливо, від гелготання гусей і пішла назва села Голгоче [8]. Можливо, ця версія найбільш чітко відображає і саму назву.

За переказами старожилів, село засноване татарами. На чолі татарського загону стояв хан Глаготий, від імені якого пішла назва села "Голгоче".

Ще одна версія стверджує, що татар, які набігали на ці місця називали "чорною ордою". Чорний з татарської мови "гол". Можливо від цього "гол" і пішла назва "Голгоче" [8].

Село поділене на дві частини річкою, яка носить назву "Коропець" і перетинає Підгаєцький район майже на дві рівні частини. Ріка вливалася в ставок досить великих розмірів, який розділений двома греблями. У річці Коропець водилося багато риби, зокрема: щука, короп, плотиця, в'юн, бичок, мильок. Найбільше було коропів, можливо, саме від назви цієї риби і походить сама назва річки "Коропець" [10, с. 27].

Село Голгоче бере свій початок, згідно спогадів старожилів, в південно-східній частині, яка носить назву "Колодчині рови". Перші жителі, а можливо, кілька родин, що там жили, мали прізвище Колодчин, яких і зараз ще багато в селі. Що ж до слова "рови", то це тому, що за своїм природнім положенням ця вулиця знаходиться ніби в рові, оскільки по обидва боки високі горби. На східному росте невеликий лісок, званий "Соснина" (за породою дерев, яка переживає в ньому), а на південному горбі знаходиться вулиця, яка в селі називають "Кути". Оскільки ця вулиця є крайньою в селі з південно-східної сторони і розміщена вона у вигляді букви "Г", тобто кута. Від вулиці Кути в напрямку з півдня на північ тягнеться досить довга вулиця, яка має назву "Нагоринка". Назва цієї вулиці проходить від самого її розташування на горі, тобто на найвищій частині села. Беручи свій початок в "Кутах", вулиця доходить до громадського пасовища, так званої "Толоки" і, повертаючи на захід, з'єднується з так званою Бойковою вулицею.

В західній частині села, беручи свій початок також в "Кутах", простягається вулиця, назва якої "Каплиця". Вона включає в себе кілька невеликих провулків. Дуже цікаве походження назви вулиці "Каплиця". До 1892р. ця вулиця мала

іншу назву, яку саме, дослідити не вдалося. І на цій вулиці стояла церква побудована з дерева, але внаслідок пожежі, яка сталася 27 червня 1892 р., церква і проборство священика, а також 33 селянських господарства згоріли [7, с. 372].

Пізніше на цьому місці була збудована з каменю і цегли друга церква, Богоявленська. Але, оскільки ця церква була невелика і відправи в ній відбувались рідко, то вона в селі дістала назву "Каплиця", яка й перейшла на цілу вулицю, тобто "живуть під капицею" і сама вулиця стала називатись "Каплиця". Біля самої капиці, в напрямку з півдня на північ, бере свій початок одна з найбільших вулиць села – "Бойкова" вулиця. Вона прямою лінією тягнеться від капиці до центру села і з'єднується з "Ксьондзовою" вулицею. Назва "Бойкова", найвірогідніше, дана вулиці тому, що на ній живе біля 10 родин, які мають прізвище "Бойко", і саме від них пішла назва самої вулиці. З під капиці, ідучи в південно-західному напрямку, ми простуємо так званою "Ребедаковою" вулицею, назва якої походить від прізвища кількох родин "Ребедаки". З неї сходимо на вулицю, яка називається "Левада". [4, с. 7]. Тут сходилася молодь, проводились різні забави, святкування весняних і літніх свят. Жінки сходилися на леваду вимочувати в річці домоткане полотно, яке одразу ж і висушували на високому березі біля левади. Полотно на сонці вибілювалось, від чого пішла назва самого берега "Білило" [8].

В напрямку на південь від левади, біля старого кладовища, по лівій стороні дороги, яка веде до сусіднього села Заставці, розташовано декілька хат, а точніше, господарських дворів, і ця вуличка носить назву "За могилками". Назва ця походить від назви вже понад сто років недіючого старого кладовища, яке колись назвали "Могилки". Протягом багатьох років назва перетворилася на "Могівки" і поселення, яке пізніше виникло на південній стороні кладовища, стали називати "За могилками".

Беручи свій початок від вулиці "Левади", в напрямку з півдня на північ тягнеться ще одна з найбільших вулиць села Голгоче, яка колись називалась "Монастирицька", а зараз вона називається "Село" або "На селі" [4, с. 7]. Назва Село походить

від того, що на цій вулиці по обидві її сторони досить великі скупчення господарських дворів. Школа і сільський будинок культури також знаходяться на цій вулиці. Отже, на цю вулицю сходились люди майже з усього села і сама вулиця дістала назву "Село".

Вулиця, звана "Село", доходить до роздоріжжя біля школи і з'єднується з так званою "Ксьондзовою вулицею", яка тягнеться з заходу на схід, перетинаючи центр села і, оминаючи громадське кладовище, доходить до центральної дороги, яка приходить біля двох кілометрів від села на східній його частині. Ця дорога, звана в селі "Гостинець", [8] тягнучись з півночі на південь, з'єднує два районних центри: міста Підгайці і Монастирська.

Назва вулиці "Ксьондзова" виникла в зв'язку з тим, що по лівій її стороні, в центрі села, стоїть церква, а біля неї проборство священика. За польських часів тут жив "ксьондз", звідси й пішла назва "Ксьондзова". В південно-східній частині села, недалеко від центральної дороги, яка веде до села, знаходиться невеличка вуличка з п'яти хат, яка виникла у 1980-х роках. Це так звана "Молодіжнка", назва якої говорить сама про себе, оскільки ця вулиця наймолодша в селі. В південному напрямку, беручи свій початок біля церкви, тягнеться невелика вулиця з такою назвою, як "Тарасівка". Назва походить від того, що на цій вулиці була хата-читальня, пізніше збудовано будинок читальні "Просвіти", де читали вірші Тараса Шевченка, ставили його п'єси, і назва вулиці сформувалась на честь імені Тараса. Вулиця "Ксьондзова" ділить східну половину села Голгоче, яка лежить на лівому березі річки Коропець, на дві частини.

Північно-східна частина села має назву "Майдан". Щодо цього є декілька версій. Само слово "Майдан" пізнього походження. Раніше тут була незаселена територія, західна частина якої прилягає до самого ставу. Саме в цій частині села відбувалися в давнину громадські збори, сходилася молодь. Тут вимочували в річці полотно, сушили його на березі, а пізніше почали тут зводити оселі [2]. А назва "Майдан" так і залишилася.

Вулиця "Сенькова" бере свій початок біля потічка в південно-західній частині "Майдану". Її походження найвірогідніше бере початок від прізвища одного з жителів вулиці "Сеньків". На цій вулиці беруть свій початок ще дві вулиці – "Магрошина" і "Комарівка". "Магрошина" вулиця тягнеться в напрямку з заходу на схід і закінчується біля колгоспної ферми. "Комарівка" починається біля невеликої незаселеної території, так званої "Оболоні", біля самого ставу, яка колись була місцем збору молоді, старших людей села для проведення свого дозвілля. Комарівка тягнеться в тому ж напрямку, що й Магрошина, і з'єднується з нею. Ще одна вулиця, назва якої пов'язана з прізвищем жителя, це так звана "Маликова", що пішла від прізвища "Малик", яка починається біля потічка і тягнеться в тому ж напрямку, що й "Сенькова", з'єднуючись з "Магрошиною" вулицею.

В південно-східній околиці частині села, що має назву "Майдан", є ще одна вулиця, походження назви якої досить цікаве. Її назва – "Бурта" (купа). На цій вулиці колись випалювали вапно. Тут знаходиться невеликий кар'єр, де жителі "Майдану" добували глину [1].

В південно-західній частині, в напрямку з півночі на південь, не доходячи приблизно 1,5 км. до сусіднього села "Заставці", тягнеться вулиця, яка носить назву "Малий бік", а колись ця вулиця називалася "Мале Голгоче" [11, с. 86]. Назва вулиці походить від того, що зі східної сторони вона виглядала як мале село.

В напрямку з півдня на північ тягнеться вулиця "Бульбівка". Старожили твердять, що назва вулиці походить від слова "бульба" і на цій вулиці жили бідняки, які їли тільки одну бульбу, тобто картоплю.

Від роздоріжжя, яке з'єднує вулицю "Малий бік" та "Бульбівку", яка в радянські часи мала назву "Зарічна", тобто за рікою, іде дорога до іншої частини села, яка називалася "Волиця" і колись була окремим селом. В 1971р. Волиця була приєднана до Голгіч. До 50-х років "Волиця" знаходилась на деякій відстані від Голгіч в західній околиці. В 1950-х роках між Волицею і Бульбівкою поселився житель Голгіч, прізвище якого

було Кохмат і до 1970-х років цей проміжок між Голгочами і Волицею був повністю заселений, а сама вулиця дістала назву "Кохматівка" [5, с. 6].

Назва "Волиці" пішла, нібито від того, що в сиву давнину цей затишний куток на землі минали різні нещастя і воєнні хуртовини. Люди від довколишніх поселень ховалися тут від татарських нападів та знаходили притулок і волю. Казали: "Нема так ніде, як на нашій Волиньці". З цього і назва села – "Волиця". За іншими переказами, тут чумаки випасали волів. Отже, "Воли-ця" походить ніби від здрібненої форми слова воли [9, с. 436].

Частина села, звана "Волиця", складається із двох доріг значної довжини, кожна з яких має свою назву. Дорога, яка йде по лінії зі сходу на південь, називається "Євина". Назва її походить від слова "Іва", певної породи дерев, яких колись там росло дуже багато. Друга велика вулиця має назву "Колонія", оскільки першими на цій вулиці поселилися колоністи, поляки і мазурі. Дорога завершується невеличкою вулицею, яка називається "Кобилячий кут". Там були великі толоки і люди на них випасали коней [9, с. 436].

Оскільки село Голгоче було колись і є зараз найбільш населеним селом Підгаєцького району, то жителі сусідніх сіл дали селу прізвисько – "Китай" [8].

На західному горбі за вулицею "Малий бік" розкинувся ліс, який займає територію приблизно 1,5 тис. га. Окремі частини лісу також мають свої назви, походження яких різне: одні назви залежать від найбільшого скупчення дерев певної породи, зокрема "сосновий ліс", "березовий ліс", "грубий ліс" або "буковий". Інші назви залишилися від прізвищ колишніх власників ділянок, як, наприклад, такі : "Ксьондзове" – колись належало церкві і священникові, "Савіцького клин". Є також ділянки, назви яких утворилися самі по собі, природного походження: "Містки", "Коло ставків", "Коло пасіки", "Грибів". Назви пов'язані з виробничою діяльністю: "Вапнярки", "Гутесько", які говорять самі про себе. Є й такі ділянки, назви яких збереглися від найдавніших часів і дійшли до нас в мові людей, жителів села і навколишніх сіл. В державному лісі є

місце, заросле кущами, яке люди називають "Монастирисько". Тут, за переказами людей, в давніх часах був костел, який зруйнували татари. Також є місце, яке називають "Селеска" (або Шелеска), і там колись було поселення [11, с. 88].

Поле "Єників", що знаходиться на схід від села, перебрало назву від імені колишнього власника поля, який мав свою садибу. Далі на схід, по дорозі на село Мозолівку, поруч із старою автотрасою, вимощеною з каменю, розкинулося поле, що дістало ім'я від назви автотраси "Гостинець". Ще далі по дорозі на Мозолівку розташоване поле "Морозова дубина". Назва походить від прізвища жителя, який жив біля дубового лісу, з яким межувало поле.

Інші поля: "За березинов", "За вільшов" за "Сосников" – дістали назви від породи дерева в лісі, з якими межує поле.

У південній околиці села розташовано поле, яке називається "Оплета". Це поле в давнину було обнесене тинном, плетеною загорожею. Звідси й пішла назва "Оплета" [8].

Поле "Курени" в південно-східній околиці села назву отримало від слова "Кар'єр" – недалеко від поля був колись кар'єр, якому добували камінь. В південно-східній частині села розташоване поле "На Басовій горі". Його назва походить від прізвища колишнього власника поля, воно межує в північній частині з полем "Тайок", до 1970 р. тут ріс невеликий гай, з яким межувало поле. Назва полів "від Заставецького", "Під лісом", "За Волицею", "За Бульбівкою", "від Вербова", "Над Ставом", говорять самі за себе.

В різних місцях на околиці села ростуть невеликі ліси і гаї. На східній околиці села росте гай "Коханів". Назва "Коханів" походить від слова "Кохати", в цей гай колись ходили закохані пари, втікаючи подалі від села.

В південно-східній околиці села росте лісок "Вільша". Північніше "Вільші" росте сосновий ліс, званий "Соснина".

Між колгоспною фермою і полем "Єників", в східній частині села, в 1970-х роках посаджено також сосновий лісок, який називається "Коло босого". Назва походить від прізвиська одного жителя села, який жив на полі в своїй садибі і, будучи бідний, ходив завжди босий [3].

На північній околиці від села Волиця росте мішаний ліс, багатий грибами, який і називається "Грибів", від чого й походить його назва [8].

В північно-східній околиці знаходиться гора "Верстинина". За однією з версій, назва походить від слова Верства. За іншою, власником поля був житель села, який мав прізвище Верстин – поле дістало назву "Верстинине". В східній околиці села знаходиться гора "Бичова". Західна сторона гори дуже стрімка і тому по дорозі, яка йде через гору, жителі села і навколишніх сіл, везучи возами дрова, змушені були допомагати один одному, тобто, як кажуть в селі, "підбичовувати", звідси й пішла назва "Бичова" гора [2].

На схід від "Бичової" гори, недалеко від хутора "Нові Голочі", знаходиться гора "Весела". Ось що розповідають старі люди, жителі Голгочі і хутора: Колись на цю гору з'їжджались відпочивати пани, власники фільварків з усіх навколишніх сіл. На горі росли різні дерева, пасічники тримали свої пасіки. Також на цій горі стояла корчма, люди відповідно поверталися звідси веселі. Звідси, мовляв, і пішла назва гори "Веселинка" або "Весела".

Пасовища в селі Голгоче і його околицях також мають свої назви. В північно-західній околиці села знаходиться пасовище "Луг", яке має вигляд рівної сухої площадки. На цьому колись проводились сільські свята і забави [1].

Є ще пасовища "На толоці", "Під горою", "Левада" – в південно-західній околиці села. В північно-західній околиці села – пасовище за горою "Верстинина".

На території села протікає кілька струмків, які мають свої назви. Струмок "Потік" бере свій початок із "Задньої криниці". Він тече з сходу на захід і впадає в річку Коропець. Потік "Майданський" тече через частину села, звану "Майдан", і бере свій початок в урочищі "Голови", назва якої походить від слова "Голова", оскільки вода з під землі виходить на поверхню через великі отвори, яких є декілька один біля одного. Як казали колись старі люди: "Такі нори б'ють, як голови", звідси пішла назва самого урочища. Інша назва цього урочища "На гуральні",

оскільки в цій північно-східній околиці села колись була розташована гуральня (ще за панських часів).

В північно-західній околиці села б'ють джерела, назва яких "Скрипки" або "на скрипці", оскільки самі джерела розміщені на невеликому підвищенні у вигляді скрипки (колись це був острівець).

Криниці-копанки також мають свої назви, які переважно проходять від прізвищ тих, хто їх копав, зокрема "Страхова криниця", "Дзигманова криниця", "Кравцева криниця" і т.д. [8].

Список використаних джерел

1. Влізло І. Дорога до щастя (про минуле і сучасне села Голгоче) // Нове життя. – 1972. – 9 грудня.
2. Гачковецький В. Гарно в Голгочому // Вільне життя. – 1970. – 27 червня.
3. Савка В. Звідти й походить назва села Голгоче // Земля Підгаєцька. – 1995. – 15 квітня.
4. Савка В. Білий світанок. – Тернопіль, 1996. – 55 с.
5. Скасків М. Нотатки дяка, на полях «Псалтири високо преосвященного Кир. Йосифа Сембратовича» (зберігається в УГКЦ села Голгоче). – 256 с.
6. Скасків М. Нотатки дяка на полях «Часослова» (зберігається в УГКЦ села Голгоче). – 647 с.
7. Скасків М. Нотатки дяка на полях «Трію ді цветной» (зберігається в УГКЦ села Голгоче). – 765 с.
8. Топонімічна анкета с. Голгоче Бережанського району / упорядкували: Баран Ю.Г., Зінченко В.В. // ТКМ. – Картотека топонімічних матеріалів.
9. Шур І., Бурик П. // Підгаєцька Земля / Яворський О. – Детройт – Нью-Йорк – Париж – Сідней – Торонто, 1980. – НТШ: Український архів – Т. XXIV. – С. 436–440.
10. Яворська-Сокольська З. Заселення Підгаєччини. // Підгаєцька Земля. / Яворський О. – Детройт – Нью-Йорк – Париж – Сідней – Торонто, 1980. – НТШ: Український архів – Т. XXIV. – С. 461–471.
11. Holhocze // Powiat Podhajecki pod wzgledem geograficznym, statycznym, historycznym, z dotoczeniem mapy / Niedzwiecki M. – Stanislaw. – 1896 – S. 86 – 89.

Savko I.

HISTORICAL TOPONYMICS OF THE VILLAGE GOLGOCHA
AND ITS VICINITIES IN THE PODGAYETSKY DISTRICT

The article is an attempt to examine the historical place the village of Holgocha and its surroundings Podgayetsky district, Ternopil region. The features of toponymic origin names and microtoponyms. These names were characterized in the perceptions of local people and villagers.

Key words: *the map of the village, place names, toponymic, microtoponymic, dialectology.*